

Я. М. Лялюк

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник: доктор філол. наук,

професор І. Р. Буніятова

Діахронічне дослідження лексики біблійних текстів в сучасній англійській мові

Дослідження варіювання біблеїзмів здійснюється з позицій когнітивної лінгвістики. Це обумовлено тим, що когніція і емоція взаємообумовлені, тому що когніція викликає емоцію, оскільки вона емоціогенна, а емоції впливають на когніцію, тому що вони втручаються в усі рівні когнітивних процесів. Вони тісно пов'язані між собою в структурі особистості: когнітивні процеси супроводжуються емоціями, емоції когнітивно осмислюються [Шаховський 1990: 31].

З метою адекватного опису варіювання англійських біблеїзмів нами була розроблена класифікація біблійних фразеологізмів, яка ґрунтується на діахронічному підході до мови як системи.

У запропонованій нами класифікації можна виділити чотири основні групи біблійних фразеологізмів (БФ): добіблійні, власне біблійні, постбіблійні і okazіональні БФ.

Розглянемо кожну з цих груп докладніше.

Добіблійними ФО ми називаємо фразеологізми, що вживаються в самому прецедентному тексті, Біблії, як метафоричні узагальнено-образні звороти, наділені певною прагматикою в рамках біблійного контексту. Прикладом можуть служити багато висловів послівного і афористичного характеру з «Книги притч Соломонових» ("The Book of Proverbs"), в передмові до якої сказано: «Те, що ці притчі приписані Соломону, означає тільки те, що Соломон зібрав в певному порядку існуючі в народі вислови ... які були відомі вже за багато століть до нього» (to dig a pit for smb., in the sweat of one's brow і т.д.). При цьому добіблійні ФО, закріплені в англійській мові, зберігають той же смисловий зміст, як денотативний, так і

конотативний, який вони висловлюють в Біблії. Це справедливо і для таких добіблеїзмів, які закріпилися в сучасній англійській мові з трохи видозміненим планом вираження в порівнянні з їх планом вираження в біблійному тексті. Наприклад, в Біблії ми маємо образний вислів *wise as serpents* (Matthew 10, 16), в узусі – *serpentine wisdom* («мудрість змія»).

До добіблійних фразеологізмів ми відносимо такі вирази:

sheep that have no shepherd (Mark 6, 34; Numbers 27, 17; 1 Kings 22,17) – «вівці без пастира», паства без пастиря, безпорадний, безладний натовп. У Біблії цей вислів зустрічається принаймні тричі: Mark 6, 34; Numbers 27, 17; 1 Kings 22,17. У всіх цих випадках вираз *sheep that have no shepherd* метафорично і вживається як порівняння для пастви, що залишилася без пастиря, духовного вчителя.

the blind leading the blind / If the blind lead the blind, both shall fall into the ditch (Matthew 15, 14) – сліпий веде сліпого. Уже в самому тексті Біблії цей вираз приводиться в переносному сенсі, хоча і з опорою на пряме значення.

the children of light (Luke 16, 8) – освічені християни, *the children of this world* (Luke 16, 8) – люди, навчені життєвим досвідом. У тому, що дані висловлювання є добіблійними образними зворотами, нас переконує наступна цитата з Біблії: «And the lord commended the unjust steward, because he had done wisely: for the children of this world are in their generation wiser than the children of light.» (Luke 16, 8).

У наступну групу БФ – власне біблеїзми – входять фразеологічні одиниці (ФО), висхідні або до окремих висловлювань з Біблії, або до окремих прецедентних ситуацій. Власне біблійні фразеологізми можна розбити на кілька груп: мають прототип в Біблії, які в свою чергу розпадаються на біблеїзми вторинної (переосмислені вільні сполучення слів) і третинної (переосмислені біблійні ідіоми) номінації, і не мають безпосереднього прототипу в Біблії. Цим фактом підтверджується теза про наступність розвитку наукової думки. Нам видається важливим сказати кілька слів про такий різновид власне біблійних фразеологізмів, як переосмислені біблійні

ідіоми. Наприклад, *to cast in one's lot with smb.* (Proverbs 1, 14) – «зв'язати свою долю з ким-небудь». За формою цей фразеологізм є добіблеїзмом, оскільки в Біблії вживається як ідіоматичний вираз, що означає «брати участь при розподілі награваного». Однак через зміну значення фразеологізму (в сучасній мові він позначає «зв'язати свою долю з ким-небудь») в силу неправильної інтерпретації вірша Біблії ми відносимо його і ряд подібних виразів до групи власне біблійних фразеологізмів.

Третю групу пропонованої нами класифікації складають фразеологізми (постбіблеїзми), які є алюзією на певну біблійну ситуацію або біблійний текст в цілому. Наявність в компонентному складі таких фразеологізмів прецедентних біблійних імен, які служать засобом віднесення до прецедентних біблійних ситуацій або Біблії в цілому, дозволяє нам вважати їх біблійними фразеологізмами. На відміну від власне біблеїзмів і добіблеїзмів, які безпосередньо відображають біблійний текст або ситуації, постбіблеїзми лише віддалено зв'язуються з текстом Біблії. Візьмемо, наприклад, вирази, що включають слова Adam і Eve: *not to know smb. from Adam* – «зроду не знати кого-небудь», *Adam's ale / Adam's wine* – вода, *Adam's apple* – кадик, «Адамове яблуко» (символ чоловіка), *since Adam was a boy* – віддавна, *when Adam delved and Eve span, who was then a / the gentleman?* (Вживається в ситуаціях, коли хто-небудь з презирством ставиться до людей, які не мають аристократичних коренів).

Ці фразеологізми не мають безпосередніх прототипів в тексті Біблії, але все ж наявність в них компонентів Adam і Eve передбачає наявність фонових знань про цих біблійних персонажів, а саме те, що Адам і Єва були перші люди, що вони не носили одяг і т.п. Подібні ФО були створені на основі біблійного тексту, його змісту самим англомовами соціумом, і тому деякі з них мають розмовну форму «упаковки», що наближає їх до фольклорних висловлювань. У зв'язку з цим ми вважаємо, що такі ФО відрізняє більш яскраво виражений характер культурної конотації. Цю ж тезу підтверджує Н.Л. Шадрін, помічаючи, що саме серед цих БФ найбільше

національно запозичених зворотів [Шадрін 1990]. Саме за допомогою таких БФ можна визначити інтенсивність концептуалізації тексту Біблії в різних мовах.

Нами було відібрано понад 10 okazіональних біблеїзмів. Виходячи з визначення «оказіонального», ми вважаємо за доцільне розглядати ці ФО в авторському контексті, тому що саме в контексті простежується значення біблеїзму, конотації, з ним пов'язані, а також інтенція письменника.

Отже, розглянемо докладніше деякі з таких okazіоналізмів біблійного походження:

to crucify the flesh – «розіп'яти плоть», вбити в собі всі плотські, земні бажання. Даний okazіоналізм біблійного походження (далі ОБП) ми знаходимо в наступному художньому контексті: «They had been schooled in the novitiate to believe that the rules and restrictions of the Order were essential to the pursuit of holiness, necessary ways of subduing pride and crucifying the flesh.» (How Far Can You Go?). З наведеного уривка видно, що оповідання йде про особливості релігійного виховання в церковних школах Англії, про формування покірної побожної особистості через різні обмеження і придушення волі. Такий «релігійний» контекст сприяє правильній експлікації значення розглянутого вираження, в першу чергу, звичайно ж, завдяки алюзії до прецедентної ситуації розп'яття Ісуса Христа.

Та ж прецедентна ситуація була покладена в основу ОБП to be crucified on the cross of adultery – досл. «Бути розіп'ятим на хресті зради», тобто відчувати докори сумління з приводу вчиненої зради: «He woke the next morning to a grey drizzle, ... the consciousness that he was well and truly crucified on the cross of adultery.» (How Far Can You Go?). Даний ОБП є «свіжою» авторською метафорою, що надає оповіданню індивідуальний стиль, і виступає як потенційний біблійний фразеологізм, який може претендувати на роль функціонуючої ідіоми тільки за певних умов (відтворюваність, загальна впізнаваність звороту і т.д.).

З наведеної вище класифікації біблійних фразеологізмів видно, що до найбільшого емотивно-сміслового варіювання в процесі фразеологізації біблійного тексту схильні власне біблійні, постбіблійні і okazіональні біблеїзми, тому що вони являють собою результат переосмислення біблійних прототипів, сюжетів, ситуацій і т.д. Добіблійні фразеологізми допускають лише тільки зазначені в класифікації зміни формального характеру при повному збереженні смислового змісту по відношенню до прецедентного тексту.

Таким чином, представлена нами класифікація БФ в рамках діяхронічного підходу дозволяє нам побачити дериваційні процеси біблеїзмів як в ретроспекції, так і в перспективі. Виходячи з ілюстративного матеріалу, можна зробити висновок, що варіювання емотивних смислів, що транслуються за допомогою біблеїзмів, прямо пропорційне «віддаленості» біблеїзму від тексту-першооснови – Біблії: чим більше обумовлений біблеїзм художнім контекстом, тим вище ступінь його емотивно-сміслової флуктуації.

Представлені в хронологічній класифікації типи біблеїзмів є результатом багаторівневої концептуалізації і фразеологізації біблійного тексту, відображаючи тим самим різні рівні когнітивної обробки біблійної інформації. Дана класифікація об'єднує на сьогоднішній день всі найбільш вживані типи БФ, і тим самим являє собою один з можливих шляхів вирішення проблеми класифікації біблеїзмів в сучасній фразеології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Данилов К.В. Содержание концепта «смертная казнь» в библейском тексте и британской культуре // «Язык. Время. Личность». Мат. Межд. науч. конференции / Под ред. Л.О. Бутаковой. – Омск: Омск. Гос. ун-т, 2002. С. 124-127.

2. Дубровина К.Н. Библийская фразеология в современной публицистике//Филология на рубеже тысячелетий.— Ростов н/Дон, 2000.—В.

2. Язык как функционирующая система. С. 62-64.

3. Колесов В.В. Нарушение стиля и разрушение смысла в современных переводах Библейских текстов // Библия и возрождение духовной культуры русского и других славянских народов. – СПб.: Петрополис, 1995. С. 81-105.

4. Кузьменко Л.А. Национально-культурная специфика функционирования религиозного знания в языковом сознании русских и американцев (экспериментальное исследование). Автореферат дис канд. филол. наук. – Тверь, 2003. – 19 с.

5. Меликян А.А. Классификация библейских фразеологизмов английского языка на основе концептуальных моделей преобразования знания в семантические единицы языка: Дис...канд. филол. наук. – Пятигорск, 1998. – 203 с.

6. Шадрин Н.Л. Фразеология библейского происхождения как объект перевода // От слова к тексту. Ч.1 / Отв. ред. Н.П. Баранов. — Мн., 2000. С. 80.

7. Шаховский В.И., Сорокин Ю.А., Томашева И.В. Текст и его когнитивно-эмотивные метаморфозы (межкультурное понимание и лингвоэкология).— Волгоград, 1998.—149 с.